

3-казус

2020 йил 22 июль куни соат тахминан 15:00ларда А. исмли шахс Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек тумани Неъмат кўчаси 3 «А»-уйда, ушбу уйни қурилишида ўзи билан бирга ишлаётган Р. билан ўрталарида келиб чиққан ўзаро жанжал оқибатида, ошхона пичоғи билан Р.нинг кўкрак қафаси чап тарафи 5-6 қовурғалари орасига бир маротаба зарба берган. Етказилган тан жароҳати натижасида Р. Тошкент тиббиёт академияси 3-клиникасида вафот этган.

Суд тиббий экспертизасининг 21.08.2020 йилдаги 690-сонли хулосасига кўра, Р.нинг ўлимига «қорин олд деворига, қорин бўшлиғига тешиб кирувчи, санчиб-кесувчи яраси, чап буйрак ва қорин аортаси жароҳатланиши, ташқи ва ички қон кетиши» сабаб бўлганлиги аниқланган.

А. исмли шахс томонидан содир қилинган қилмиш таркибини таҳлил қилинг, жинойятни тамом бўлиш вақтини ҳамда жинойятнинг ижтимоий хавфлилик даражасини аниқланг. Содир этилган қилмишни квалификация қилинг. Содир қилинган қилмиш учун ЖКнинг умумий қисми қоидалари асосида жазо тайинланг. Тайинланган жазодан муддатидан илгари шартли озод қилиш қоидаларини қўллаш масалаларини таҳлил қилинг.

KIRISH

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan boshlab shaxs qadir qimmat, qonun oldida barchaning birdek javobgar ekanligiga va qilingan jinoyat jinoyat uchun barchani birdek javobgar ekanligiga katta etibor bera boshladi hamda buni oliy bosh qomusimiz konstitutsiyasida ham kiritib o'tilgan. Jumladan 15, 18, 20, 24, 25, 26, 27-moddalarda mustahkamlab qo'yilgan.

Shuningdek jinoyat kodeksida ham jinoyat uchun jazoning muqarrarlari keltirib o'tilgan. Nega biz aynan konstitutsiyadan so'ng kodeksga murojat qilishimiz zarur. Sabab "Normativ huquqiy hujjatlar" to'g'risidagi qonunga murojat qilganimizda aynan konstitutsiyadan keyin qonunlar turishi, Kodeks esa qonunlar bilan qabul qilinishi ko'rsatilib o'tilgan bundan kelib chiqadiki kodeks qonunlar bilan birdek darajani egallaydi. Shunga asosan ayibsizlik prezumtsiyasi ham dastlab konstitutsiyada undan keyin esa kodekslarimizda xam belgilab qo'yilgan.

1- **Variyant.** Yuqoridagi kazusni muxokamasiga keladigan bo'lsak eng avvalam bor biz bu masalaga bir qanch jihatlarida yondoshishimiz kerak bo'ladi.

Biz bu xolatda A. isimli shaxs hamda R. isimli shaxslar o'rtasidagi janjal qanday kelib chiqqan, ya'ni u joyda haqiqatdan xam janjal oqibatida oshxona pichog'i bilan ko'krak qafasiga qastdan og'ir tan jaroxati yetkazishda turli sabablar bo'lishi mumkinligi holatini ko'rib chiqamiz.

1- Haqiqatda janjal oqibatida qastdan pichoq urib odam o'ldirishga xarakat qilganmi?

2- Pichoqni urish natijasida yetkaziladigan og'ir tanjaroxati qanchalik og'ir ijtimoiy xafli qilmish bo'lishini bilganmi yo'qmi?

3- Bu jinoyat ishini klasifikatsiya qilishda qaysi mezonlarga ahamiyat qaratish kerak bo'ladi?

4- Bu jinoyat ishini klassifikatsiya qilinganda qo'llaniladigan sanksiya qancha va uni muddatidan oldin shartli ravishda ozod qilish qoidalarini qo'llasa bo'ladimi? Shu kabi bir qanch savollarga javob beramiz va sharhlaymiz.

Jazoning qo'llanishi uchun faqat jinoyatning sodir etilishi asos bo'lishi " O'zbekiston respublikasi jinoyat huquqi " darsligida xam keltirib o'tilgan bundan kelib chiqadiki jazo qo'llash uchun asos yetarli va yuqoridagi jarayonni klassifikatsiya qilishimiz lozim.

"Klassifikatsiya bu tergov jarayonining mantiqiy bir qismidir ya'ni jinoyat kodeksining maxsus qismida nazarda tutilgan ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan shaxsning qilmishida jinoyat tarkibi mavjudligini aniqlash bo'yicha muayyan shaxslarning faoliyatidir" deb keltirib o'tilgan Rustambayevning "O'zbekiston respublikasi jinoyat huquqi " kitobida.

Jinoyat tamom bo'lgan payt ijtimoiy xavfli qilmish sodir etilgan vaqt deb xisoblanadi. Ya'ni uni sodir etgan shaxs o'z qilmishini ijtimoiy xavfli xususiyatini anglagan va shunday qilmish sodir etishni istagan bo'lsa bunday jinoyat qastdan sodir etilgan deb topiladi.

Bundan kelib chiqadiki A. isimli shaxs pichoqni ko'krak qafasiga sanchgan payt jinoyat yakunlangan payt deb xisoblanadi va A. isimli shaxs qilgan ijtimoiy xavfli qilmish qastdan odam o'ldirishga xarakat deb xisoblanadi. Bunga sabab pichoqni tiqdi va qastni amalga oshirdi bu joyda obekt o'zga shaxsning xayoti xisoblanadi obektiv tomon esa unga pichoq bilan zarba bergani xisoblanadi, subekt esa zarba bergan shaxs subektiv tomon esa qasdan zarba berish.

Bu xolada bevosita 97-modda 1- qismga to'g'ri keladi negaki A. isimli shaxsda pichoqni tiqish bu oxirgi zarurat xam, mudofa chegarasidan chiqish xam emas. Agar A. isimli shaxs pichoqni sanchish o'rniga uni tinch yo'l bilan hal qilishga uringanda yoki orasidagi nizoni boshqa vaqt hal qilishga xarakat qilganda yuqoridagi xolat ro'y bermasligi mumkin edi.

A. isimli shaxs qilgan qilmish ijtimoiy xavfli qilmish bo'lib bu jarayon jinoyat kodeksining maxsus qismining 97-modda 1-qismi bilan klassifikatsiya qilinadi. Negaki janjal oqibatida qastdan odam o'ldirishga xarakat qildi va pichoqni qastdan ko'krak qafasiga sanchdi va bu yerda qast amalga oshirildi. Hamda olingan og'ir tan jaroxati oqibatida shifoxonada vafot etdi va shu sababdan 97-modda 1-qismi bilan klassifikatsiya qilinadi agar A. isimli shaxs unga nisbatan

R. isimli shaxs g'ayri qonuniy harakat qilganida yoki og'ir haqorat qilganda edi, u xolda 98-modda bilan klassifikatsiya qilgan bo'lardik lekin bu yerda qast amalga oshirildi to'g'ri A. isimli shaxs bu holatga uzoq vaqt tayyorlanib yurgani yo'q lekin uning harakatida bevosita insonni o'ldirishga qast qilindi va shu vaqtda bajarildi va pichoq sanchgan vaqt jinoyat sodir etilgan vaqt deb xisoblaymiz.

97-modda 1-qismi bilan klassifikatsiya qiladigan bo'lsak o'n yildan o'n besh yilgacha ozodlikdan maxrum qilishi mumkin, yengillashtiruvchi holatlarni sudni qanchalik sud jarayonida qabul qilishi adolatlilik prinsipiga asosan amalga oshadi va bu sud ixtiyoridagi jarayon xisoblanadi. Biz faqat sudgacha bo'lgan jarayonlarga xolisona baxo berishimiz mumkin undan uyog'i sud protezi xisoblanadi. Jamiyatimizda sudlar mustaqil va ularni ishiga u yoki bu usul bilan aralashishga qonunchilik yo'l qo'ymaydi. Sud ishlariga boshqa shaxslarning aralashishiga yo'l qo'yilmasligi esa sudlarni qanchalik adolatli bo'lib o'tishiga zamin xozirlaydi.

Klassifikatsiya qilishda 54-moddani inobatga olib 55-56- moddalarga murojat qilamiz bizga ma'lum bo'lgan xolatlar bo'yicha 55-moddaning "a" hamda "v" bandlarini yengillashtiruvchi xolat deb olish mumkin. Nega biz "a" hamda "v" bandlarini oldik negaki pichoqni urgandan keyin jabirlanuvchining o'jizligidan kelib chiqib harakatini davom ettirib jinoyat izlarini yo'qotishga harakat qilmagani.

Agar tergov paytida o'z harakatlari bilan tergov jarayoniga yordam bergan bo'lsa bunday xolat ishni ochishda ayblanuvchining harakatini yengillashtiruvchi xolat deb topilishi mumkin. Agar jabirlanuvchi ijtimoiy xavfli qilmish sodir etishga sabab bo'luvchi xarakatlarni amalga oshirgan bo'lsa demak, buni xam bevosit ko'rsatuvlarni olishda va sudga materiyallarni tayyorlashda inobatga olish lozim.

Ana endi keying bosqichga y'ani tayinlangan jazolarni qo'llashda shartli ravishda ozod qilish masalasisni qanchalik qo'llay olamiz degan savolga javob beramiz. Jinoyat kodeksining asosiy qismi 73-moddasida qaysi moddalarga nisbatan jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilish masalasisi yoritib berilgan va ushbu moddaning 3- xatboshi "v" bandida keltirilgan xolat bo'yicha

jazoni o'tash muddatidan ilgari shartli ozod qilish mumkin deb xisoblashimiz mumkin.

Sud jarayonida sudiya barch holatlarni inobatga olib ayblanuvchiga jinoyat kodeksi 57- moddasida keltirilgan xolatlar hamda oliy sudning 2006-yil 3-fevral 1- sonli plenum qarori 37- bandi 3- xat boshida keltirilgan tushuntirishlarni inobatga olib 97- modda 1- qismiga berilgan sanksiyaning eng kam miqdoridan xam kamroq jazoni tayinlashi mumkin.

Agarda tergov jarayonida tergovchi ijtimoiy xavfli qilmish sodir etilgan paytdagi barch xususiyatlarga etibor berib, uni tergov materiyalida ochib bersa sud jarayonida unixam yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi xolatlarda yordam berishi mumkin. Sabbabi ayblanuvchining voqea sodir bo'lishga olib kelgan vaziyatdagi ruxiy xolati, oldin sudlangan sudllanmaganligi, oilaviy holati, voqeani bunday rivojlanishiga olib kelgan jarayonlarni inobatga olish mumkinligi keltirib o'tilgan agar biz barch xolatlarni inobatga olmasak kodeksimizdagi 7-8 moddalarida keltirib o'tilgan prinsiplardan chetga chiqqan bo'lamiz.

Kodeksning maqsadi faqat jazolashni emas balki jinoyat sodir etgan shaxsni kelajakda boshqa jinoyat sodir etmasligi uchun tarbiyalashdan iboratdir. Shunday ekan sudya sud jarayonida adolatlilik prinsipiga asossan jazo tayinlaydi va berilgan jazoni shartli ravishda ozod qilish masalasini 73-moddaga asosan mustaqil xal qiladi.

Agar sudning o'rnida bizga xukim uchun sanksya belgilash imkoniyati berilgan ekan 97- modda 1- qismini qo'llab qastni bevosita janjal oqibatida to'satdan paydo bo'lganini va janjal kelib chiqish sabablarini xisobga olgan xolda 12 yil ozodlikdan maxrum qilish jazosini belgilaymiz, jinoyat kodeksining 50- moddasining 7- qismi "b" bandini qo'llab bellgilangan jazoni umumiy tartibli kalonniyalarda o'tash belgilansin. 73- modda 3- qisim "v" bandini qo'llagan xolatda tayinlangan jazoni shartli ravishda ozod qilish tayinlangan jazoning 3 dan 2 qismini o'tagan taqdirda qo'llanishi belgilab qo'yilsin.

2- **Variyant.** Agarda A. isimli shaxsga janjal natijasida jabirlanuvchi zo'rlik ishlatganda va janjal natijasida A. isimli shaxs agar o'zini mudofa qilaman deb qastdan pichoq bilan zarba berganda edi, biz bu jinoyatni jinoyat kodeksi 100- moddasi bilan klassifikatsiya qilgan bo'lardik. Bunda A. isimli shaxsga jinoyatning kelib chiqish sabablari o'rganilib uning oilaviy axvoli, o'rtadagi janjal sababi, zaruriy mudofa chegarisidan chiqishga nima sabab bo'lgan ya'ni qastdan pichoq bilan zarba berish bu xaqiqatda oxirgi mudofa chorasi edimi yoki yo'qligiga oydinlik kiritishimiz kerak bo'ladi. Aniqlangan ma'lumotlar natijasida bu jinoyat faqat 100- modda bilan kvalifikatsiya qilinishi O'zbekiston respublikasi Oliy sud Plenumining 2008- yil 5- maydagi 13- sonli qarorida 9- bandida belgilab qo'yilgan.

Jinoyat kodeksining 37- moddasiga e'tibor qaratsak zaruriy mudofa chegarasi mudofalanuvchining harakati jabirlanuvchining harakatidan ya'ni u yetkazayotgan zarardan oshib ketmasligi belgilab qo'yilgan. Agar mudofadagi shaxsning harakati jabirlanuvchi yetkazgan zarardan ortib ketsa bunday holatda zaruriy mudofa chegarasida chiqish deb topiladi.

Yuqoridagi holatda A. isimli shaxs zaruriy mudofa chegarisidan chiqib qastdan R isimli shaxsga og'ir tan jaroxati yetkazish natijasida og'ir jinoyatga qo'l urgan va inson o'limiga sababchi bo'lgan. Bu holat bo'yicha jinoyat kodeksi 100- moddani qo'llab 2 yil ozodlikdan maxrum qilish jazosini tayinlashimiz mumkin. Nega biz sanksiya qismini 2 yil etib belgiladik, sababi bu jinoyat oqibatida inson o'limi yuz berdi, ammo biz buni zaruriy mudofa chegarasidan chiqish deb talqin qildik va ayibdor bunga majbur bo'lganligini inobatga olib sanksiyani 2 yil etib belgiladik. Jinoyat kodeksi 50- modda 7- qismi "b" bandiga asosan tayinlangan jazoni umumiy tartibli kaloniyalarda o'tashlik belgilansin.

Bu 2 variyant shunchaki kazuksa yana bir tomondan yondashish edi men o'zimdan kelib chiqib 1- javobimni ko'proq asosli deb xisobladim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston respublikasi konstitutsiyasi.
2. Jinoyat kodeksi
3. O'zbekiston respublikasi "Sudlar to'g'risida"gi qonuni 2000-yil 14-dekabr.
4. O'zbekiston respublikasi Oliy sudining 2006-yil 3-fevraldagi "sudlar tomonidan jinoyat uchun jazo tayinlash amaliyoti to'g'risida"gi 1- sonli plenumi qarori.
5. O'zbekiston respublikasi Oliy sudining 2008-yil 5-maydagi 13-sonli plenumi qarori.
6. Rustambayev. M. X. "O'zbekiston respublikasi jinoyat huquqi" 1-2-3 to'mlari darslik 2008-yil.